

Západní Sahara – příběh neukončené dekolonizace

Pavλίna Springerová

Summary

Western Sahara – process of unfinished decolonization

This text deals with long and so far unsuccessful process of Western Sahara decolonization. Spain definitely left its 53rd province of Western Sahara in 1976. Afterwards Sahara has been annexed by Morocco and Mauritania, which soon withdrew from the territory and stood on the side of the Saharawi people in the conflict. The war between Morocco and Front Polisario broke out and continued until 1991.

The realization of referendum on the future status of Western Sahara was promised to Saharawis already in 1975. Since then the long-standing process of plebiscite freezing and delaying is going on. Morocco still denies renouncement of its territorial claims and occupation. It declines any possibility of existence of independent Sahara. Moroccan Kingdom with a support, for the most part of France, and also due to the ineffectiveness of international community, has been for thirty years successful in maintaining of status quo in Western Sahara.

Saharawi-moroccan conflict introduces the basic questions of international law in the face of realpolitik carried out by the players in this dispute. The Peace Plan that ended the longtime bloodshed on the both sides was signed already in the beginning of the 1990s. However, the United Nations still have not found sufficient instruments to enforce the realization of free plebiscite. Organization and realization of a free and fair referendum still remains a task for the future.

Západní Sahara – příběh neukončené dekolonizace

Konflikt na Západní Sahaře, která je posledním nedekolonizovaným územím v Africe, prozatím zůstává velkým nevyřešeným otazníkem mezinárodního společenství. Dlouhý a neúspěšný proces dekolonizace Západní Sahary (1974–?)¹ se transformoval ve vojenský a

¹ V textu používám pojmenování Západní Sahara případně pouze Sahara, neboť pojem Španělská Sahara má jen omezenou historickou platnost (1934–1975). Západní Sahara o rozloze 266 000 km² se nachází v oblasti

diplomatický konflikt mezi Marokem a Západní Saharou.² Jedná se zejména o spor týkající se práva Saharawinců³ na sebeurčení. V současné době (únor 2005) se západosaharská otázka nachází v patové situaci. Marocké království opakovaně odmítlo přijmout mezinárodní plán řešící problém Západní Sahary a k 30. dubnu 2005 vyprší mnohokrát prodlužovaný mandát mise OSN MINURSO.

V tomto třicet let trvajícím sporu můžeme zřetelně rozlišit nejen dvě soupeřící strany – Maroko a Západní Saharu, ale i napětí mezi dvěma sférami – politikou a právem. Saharskomarocký konflikt nastoluje základní otázky mezinárodního práva a odhaluje postoje jednotlivých států tvář v tvář jejich strategickým zájmům. Ačkoliv se Maroko, díky podpoře Francie a USA, nacházelo v příznivější mezinárodněpolitické pozici, jeho anexe Západní Sahary nebyla nikdy žádným státem či mezinárodní organizací uznána. Na druhé straně jediný zástupce Saharawinců – Fronta Polisario – má na své straně mezinárodní právo, které však zatím není žádným relevantním mezinárodním subjektem efektivně vynucováno.

Španělská Sahara

Do druhé poloviny 19. století byla Západní Sahara, až na sporadické a nepodařené pokusy o obsazení, zcela svobodným územím. V roce 1884 začala španělská kolonizace Sahary vedená zejména zájmy strategickými a rybolovnými. Mezi primární cíle Španělska patřila ochrana Kanárských ostrovů ležících zhruba 100 km od saharských břehů. Španělé vytvořili kolonii s názvem Río de Oro, jejíž území se postupně rozšiřovalo na další oblasti a roku 1934 vyústilo v založení Španělské Sahary. O dva roky později došlo k faktické okupaci celého teritoria tehdejší Španělské Sahary, včetně Ifni.⁴ V roce 1961 se pod tlakem mezinárodního mínění, které v té době ostře vystupovalo proti přežívajícímu kolonialismu, mění statut Západní Sahary z „kolonie“ na španělskou „provincii“⁵ s hlavním městem El Aaiún.

Maghrebu. Ze západu Saharu omývají vody Atlantického oceánu, na severu hraničí s Marokem (500 km), z jihu s Mauretánií (1 570 km) a na severovýchodě s Alžírskem (70 km).

² V konfliktu se na straně Maroka od roku 1975 do roku 1979 přímo angažovala také Mauretánie.

³ Ve španělském originále jsou členové kmenů žijících na Západní Sahaře nazýváni *Saharawi* a v anglickém znění *Saharawi* i *Saharoui*.

⁴ Ifni je území o rozloze 1 500 km² nacházející se na jihozápadním cípu Maroka. V roce 1860 Maroko postoupilo Ifni Španělsku, které však získalo faktickou moc v této oblasti až v roce 1934. Sidi Ifni se poté stalo hlavním městem celé Španělské Sahary. V roce 1957 proběhly ozbrojené střety na tomto území mezi španělskými a marockými jednotkami a o dvanáct let později Španělsko Ifni navrátilo Maroku.

⁵ Saharawinci touto změnou statutu získali například právo na zastoupení v Kortesech či nárok na španělský pas. Na území Sahary byly zřízeny městské a místní orgány správy. V roce 1967 byla založena Yemáa, Všeobecné shromáždění Sahary, které se stalo orgánem samosprávy Západní Sahary, i když pouze formálním (Ferrer Loret 2002: 34).

Marocké snahy o získání Západní Sahary

Španělská koloniální říše, tak jako ostatní zámořská impéria, byla v 60. letech vystavena dekolonizačním tlakům. V tomto desetiletí se několik rezolucí OSN zabývalo problematikou dvou území, o něž mělo Maroko eminentní zájem, jednalo se o Saharu a Ifni.⁶ Marocké království na půdě OSN usilovalo o to, aby byly obě oblasti posuzovány shodně jako území, na něž má Maroko historické, a tudíž i teritoriální právo. To se však nestalo a OSN zaujala k oběma případům zcela odlišné stanovisko. Zatímco nárok na dekolonizaci Ifni byl Maroku uznán, Západní Sahara byla považována za území, které neovlivňovalo teritoriální integritu žádného z okolních států a jehož dekolonizace vyžadovala referendum o sebeurčení obyvatelstva. Španělsko konečně v srpnu 1974, po osmi letech pobízení ze strany OSN, oznámilo, že v prvních šesti měsících následujícího roku proběhne plebiscit, v němž se Saharawinci budou moci svobodně vyjádřit ke své budoucnosti.⁷ Za účelem referenda bylo provedeno sčítání obyvatelstva, které se stalo důležitým potenciálním klíčem pro budoucí řešení konfliktu. Zároveň ale složení elektorátu vždy představovalo velmi tvrdý oříšek při jednání znesvářených stran.

Maroko však nebylo ochotno vzdát se nároků na Saharu z několika důvodů. Výraznou roli hrály především přírodní zdroje. Západní Sahara je největším vývozcem a třetím největším producentem fosfátů na světě a nacházejí se zde značná ložiska ropy. Kromě toho jsou její pobřežní vody velmi bohaté na ryby. Dalším faktorem byla vnitřní situace Maroka. V polovině 70. let se alavitská monarchie potýkala s hlubokou sociální a ekonomickou krizí. Král Hassan II. potřeboval k uklidnění rozkolísané společnosti výraznější úspěch, například v podobě územní expanze.

Maroko bylo tedy rozhodnuto za každou cenu zabránit konání referenda, které by pro království jistě nedopadlo příznivě. V této situaci Hassan II. usiloval o získání dvou zásadních věcí: času a spojenců. Monarcha svolal v září 1974 velkou mezinárodní tiskovou konferenci, na které překvapivě oznámil, že hodlá otázku Sahary postoupit Mezinárodnímu soudnímu tribunálu v Haagu. Tak chtělo Maroko získat čas a odložit již připravované lidové hlasování.

⁶ Postoj Madridské vlády počátkem 60. let rozhodně nebyl nakloněný dekolonizačním snahám. Španělská teritoria v Africe byla chápána jako provincie metropolitního Španělska a neměly být subjektem práva na sebeurčení.

⁷ V tomto prvním pokusu o referendu mělo být navrženo těchto pět otázek: 1. Přejete si, aby Sahara zůstala pod španělskou správou? 2. Přejete si, aby Sahara získala autonomní statut a pokračovala pod španělskou správou? 3. Přejete si nezávislou Saharu? 4. Přejete si vytvoření unie mezi Saharou a Marokem? 5. Přejete si vytvoření unie Sahary s Mauretánií? (Bárbulo 2002: 227).

Kromě předání saharské otázky Haagskému soudu, vyslala také OSN na Západní Saharu pozorovatelskou misi.

Hassanovi II. se podařilo příslibem teritoriálního podílu získat na svoji stranu slabou a v té době desorientovanou Mauretánii a to i přesto, že Mauretánie je historicky a kulturně nejvíce spojena se západosaharským lidem. Mauretánie ve svém spojení s Marokem spatřovala možnost zbavit se svých obav z marockého imperialismu,⁸ který ohrožoval její územní integritu (Ruiz Miguel 2001b). Také Alžírsko, pozdější spojenec Západní Sahary, vyšlo Maroku vstříc. Prezident Huari Bumedián, veden touhou vyhnat Španěly ze severní Afriky, potvrdil v říjnu 1974 možnost rozdělení Sahary mezi Mauretánii a Maroko. Hassanovi II. se navíc podařilo získat i spojence nejvýznamnějšího, Spojené státy americké.

USA potřebovaly v tomto regionu nalézt spolehlivou oporu. Vzhledem k tomu, že Američané mohli volit mezi socialisticky orientovaným Alžírskem, destabilizovanou Mauretánií a prozápadním Marokem, američtí diplomaté vybrali jednoznačně. Již v říjnu 1974 se marocký král sešel s americkým ministrem zahraničí Henrym Kissingerem, aby jednali o budoucí spolupráci. V průběhu pouhých čtyř měsíců se tak Hassanovi II. podařilo vyvléci z kritické situace, která byla vyvolána případným saharským referendem. Nyní mohlo Maroko počítat jak s podporou Mauretánie a Alžírka, tak i s přízní dvou západních zemí, Spojených států amerických a stálého spojence Francie.

Výsledky jednání Haagského soudu a vznik osvobozenického hnutí Polisario

V době, kdy se čekalo na výsledek jednání Haagského mezinárodního soudu, byla malá skupina Maročanů trénována americkými agenty v tajné operaci nazvané Bílý pochod.⁹ V polovině října 1975 Mezinárodní soudní tribunál seznámil veřejnost se svými závěry, ve kterých definoval několik fundamentálních principů. V prvé řadě soud negoval jakoukoliv možnost územní svrchovanosti Maroka nad Západní Saharou, přestože uznal existenci jistých historických pout mezi marockými náčelníky a některými nomádskými kmeny žijícími na západosaharském teritoriu. Druhou vyřčenou zásadou bylo právo Saharawinců na sebeurčení

⁸ Marocký imperialismus byl založen na ideji Velkého Maroka. Tuto ideu zformuloval v polovině 50. let Allal El Fassi, předseda marocké nacionalistické strany Istiqlal. Velké Maroko mělo zahrnovat všechny bývalé španělské državy v severní Africe (Ifni, Villa Bens, Španělská Sahara, Ceuta a Melilla), celou Mauretánii, část Alžírka a Malí. Ideologii Velkého Maroka přijal Hassan II. za oficiální doktrínu Maroka ve svém projevu z 20. srpna 1961 (Ruiz Miguel 2003: 17).

⁹ Již 21. srpna 1974 odeslal Kissinger telegram do Rabatu ve znění: „*Laissa bude fungovat perfektně. On vám pomůže ve všem.*“ *Laissa* bylo šifrovací jméno pro operaci Bílý pochod a výraz *on* označoval USA. Tento telegram byl několikrát publikován v mezinárodním tisku a nikdy nebyl dementován (Bárbulo 2002: 234).

potvrzené prostřednictvím referenda, kterého se smí zúčastnit pouze původní obyvatelé teritoria.¹⁰ Téměř ve stejnou dobu byla vydána zpráva pozorovatelské mise OSN konstatující, že „po své návštěvě v teritoriu došla [mise] k závěru, že většina obyvatelstva Španělské Sahary se staví jasně za nezávislost“ (Ruiz Miguel 1995: 126).

Stanovisko Španělska bylo v této době poněkud dvojznačné. Na jedné straně stál chřadnoucí Franco, který i na konci roku 1974 lpěl na konání plebiscitu, na straně druhé tehdejší předseda vlády Carlos Arias Navarro se chtěl Sahary zbavit co nejdříve. Samotní Saharawinci nezůstali nečinní a v květnu 1973 založili Lidovou frontu osvobození Saguia el Hamra a Río de Oro, tzv. Frontu Polisario.¹¹ V čele hnutí stáli v počátcích dva muži, ideolog El Uali¹² a šéf vojenského křídla Gali Sidi Mustafá. Cílem organizace, jejímiž členy byli jak marxisté, panarabisté, tak i promarocky či proalžírsky orientovaní muži, se stalo vyhnání Španělů a úplná dekolonizace teritoria. Hnutí v letech 1973 až 1975 podnikalo ozbrojené akce s cílem napadat španělské pozice a paralyzovat těžbu fosfátů, která významně podporovala španělskou ekonomiku.

Marocká okupace

Zelený pochod

Výsledek projednávání Haagského soudu nebyl překvapivý pro Hassana II., který už měl připraveny vlastní, s mezinárodním právem neslučitelné, způsoby boje za získání Sahary.¹³ Po zveřejnění posudku provedl Hassan II. bezprecedentní invazi do Západní Sahary. Marocký monarcha vyhlásil tzv. Zelený pochod 16. října 1975, čímž využil delikátní situace španělské politiky, jejíž *caudillo* se již nacházel v agonickém stavu. Hassan II. zaktivizoval na 350 tisíc Maročanů převážně chudých rolníků,¹⁴ kteří se vydali pod ochranou FARu (*Fuerzas Armadas Reales* – Ozbrojené královské síly) na saharské území. Jako odpověď na tuto agresi

¹⁰ Podrobné znění výsledku Haagského mezinárodního soudu viz International Court of Justice, 1975. Western Sahara: Advisory Opinion of 16 October 1975,

<http://www.icj-cij.org/iccjwww/idecisions/isummaries/isasummary751016.htm>

¹¹ Fronta Polisario vznikla na setkání dvou saharských nacionalistických buněk. Jedna buňka se formovala z rabatských studentských kruhů, odsud vyšla i nejvýznamnější osobnost počátků Polisaria El Uali Mustafa Sayed (alias Luley), druhá část hnutí se rekrutovala z mauretánské zóny Zuerat (Ruiz Miguel 1995: 121–122).

¹² El Uali Mustafa Sayed zahynul při ozbrojeném útoku Polisaria na hlavní mauretánské město Nouakchott v roce 1976.

¹³ Přístup Hassana II. k otázce Západní Sahary lze velmi dobře ilustrovat tímto jeho výrokem: „Nikdy jsem se netajil tím, že lidská práva končí v Maroku tam, kde začíná Západní Sahara. Každý, kdo tvrdí, že Maroko nemá na toto území nárok, nezaslouží požívat základní lidská práva“ (Hrubý 2003).

¹⁴ Počet dobrovolníků Zeleného pochodu odpovídal počtu narozených dětí v Maroku za jeden rok (Bárbulo 2002: 252).

Rada bezpečnosti OSN přijala rezoluce 379 a 380, které požadovaly okamžité a bezpodmínečné stažení Maroka ze Západní Sahary.

Tento bezprecedentní marocký akt způsobil zásadní obrat ve španělské politice. Španělsko opustilo svou pozici zastávce západosaharského práva na sebeurčení a přistoupilo na silové řešení Maroka. Významnou roli sehrála složitá vnitropolitická situace stejně jako řada závažných geopolitických faktorů. Španělsko si bylo vědomo, že v případě vyhlášení samostatnosti Západní Sahary by hrozil vznik revolučního režimu a posílení sovětského vlivu v tomto regionu, neboť existovaly zřetelné vazby mezi hnutím Polisario a Frontou národního osvobození Alžírsko.¹⁵ Na proti tomu okupace Marokem byla zárukou prozápadní orientace tohoto teritoria.

Madridská smlouva

Dne 14. listopadu 1975, šest dní před Frankovou smrtí, byla podepsána trojstranná Madridská smlouva¹⁶ mezi Španělskem, Marokem a Mauretánií, ve které bývalý koloniální správce Španělsko předává, podle předem dohodnutého dělení, administrativu Západní Sahary Mauretánii a Maroku. Ustavení tripartitní správy bylo pouze přechodným řešením trvajícím do 26. února 1976, kdy Španělsko definitivně ukončilo svoji koloniální přítomnost na Sahaře. Vzhledem k tomu, že se v tomto období (od listopadu 1975 do února 1976) nekonalo žádné referendum o budoucnosti Západní Sahary, nastalo s vypršením Madridské smlouvy právní vakuum (Ruiz Miguel 2001a). Maroko neúspěšně usilovalo legalizovat Madridskou smlouvou anexi Sahary, nicméně otázka Západní Sahary se i nadále projednávala na půdě OSN ve Výboru pro dekolonizaci, čímž bylo opakovaně negováno právo Maroka na saharské teritorium.

Právního vakuu po vypršení Madridské smlouvy využila Fronta Polisario, která na teritoriu Západní Sahary 27. února 1976 založila Saharawinskou arabskou demokratickou republiku,¹⁷ jejíž název bývá často zkracován na SADR či RASD. Vláda SADR však nikdy nemohla kvůli marocké okupaci vykonávat moc na celém území a dodnes působí zejména z

¹⁵ V Alžírsku byl po získání nezávislosti (1962) vytvořen monopartijní systém a moci se ujala levicová Fronta národního osvobození (FLN). Po vojenském vnitrostranickém převratu v roce 1965 se prezidentem stal Houari Boumédiène (vládl do roku 1978), který započal cestu sblížení se SSSR.

¹⁶ Tato smlouva je z hlediska mezinárodního práva neplatná z několika důvodů. Tím nejzávažnějším právním prohrěškem je porušení článku 73 Charty OSN, který nedovoluje správní mocnosti jednostranně se zřítí spravovaného teritoria či převést ho do správy jiného státu (Ruiz Miguel 2001a).

¹⁷ V roce 1984 se SADR stala členem Organizace africké jednoty (OAJ). SADR byla postupně (do roku 2002) uznána 76 státy, mnohé z nich však své vztahy se SADR zmrazily či zrušily úplně. Z evropských zemí SADR uznala pouze Jugoslávie a Albánie.

alžírského exilu; její dočasné hlavní působiště se nachází v alžírském Tindufu. Různé zdroje udávají, že Maroko kontroluje mezi 60–80 % území. Představitelé SADR mají vliv zejména v blízkosti hranic s Alžírskem a Mauretánií, tedy směrem na východ od tzv. obranných pouštních zdí, které měly za úkol oddělit větší část území od vyhnaných Saharawinců. Se stavbou těchto zdí – tzv. bermů – začalo Maroko v roce 1981. Bermy dnes dosahují délky přes 2 500 kilometrů a protínají Saharu od severovýchodu k jihozápadu (viz Mapa 1).¹⁸

Madridskou smlouvou Španělsko porušilo všechny rezoluce Rady bezpečnosti OSN, které nařizovaly provedení lidového hlasování o budoucím statutu Sahary. Pohunek, které vedly španělské představitele k popření mezinárodního práva, bylo několik. Španělští politici si byli vědomi, že neexistuje možnost vytvoření samostatné a zároveň prošpanělsky orientované Západní Sahary. Španělsko od Maroka obdrželo také jisté nezanedbatelné výhody jako například utlumení marockých nároků na Ceutu a Melillu na dobu neurčitou.

Na konci října 1975 dostala španělská vojska rozkaz stáhnout se z území Západní Sahary a uvolnit tak cestu mauretánským a marockým jednotkám. Hassan II. poslal 150tisícovou armádu, které čelilo pouhých 10 tisíc Saharawinců. Odhaduje se, že zhruba 40 tisíc civilních obyvatel se mezi prosincem 1975 a lednem 1976 dalo na útěk z měst do pouště. Při tomto útěku je marocká armáda bombardovala napalmem a bílým fosforem (Bárbulo 2002: 266; Ruiz Miguel 1997). Koncem října 1975 byla zahájena válka vedená hnutím Polisario proti Maroku a Mauretánii. Obě země se měsíc po vypršení Madridské smlouvy pokusily znovu legalizovat své počínání uzavřením dvoustranné dohody, která rozdělovala teritorium Západní Sahary. Mauretánie se podle smlouvy zmocnila jižní části území, tedy oblasti Río de Oro, a Maroko získalo celou severní a ekonomicky lukrativnější část Saguia el Hamra.

Po sedmi letech bojů bylo Polisario blízko osvobození svého území. Ovšem masivní, zejména americká a francouzská, vojenská pomoc Maroku zvrátila dosavadní průběh války. USA a Francie zásobovaly Maroko protipovstaleckou výzbrojí, podílely se na vojenském tréninku a na budování obranných zdí. Obě země poskytly Maroku také finanční prostředky na nákup zbraní. Francie v začátcích války dokonce přímo intervenovala proti Polisariu ze senegalského teritoria.¹⁹

¹⁸ Technická data k *bermům* lze nalézt na <http://www.spsrasd.info/sps-e270104murhonte.html>

¹⁹ Mezi listopadem 1977 a červnem 1978 její vojska přímo zasahovala do bojů. Únos francouzských občanů Polisariem v Mauretánii sloužil Francii jako odůvodnění pro přímé vojenské intervence za účelem ochrany dolů v Tazaditu a železnice spojující doly s přístavem Nouadhibou. Francouzská vojenská mise zahrnovala průzkumnické akce, útoky proti oddílům Polisaria. Francouzi také podnikli několik náletů, zejména na oblast kolem Zuerattu (Vaquer i Fanés 2003: 6).

Mapa 1 Rozdělená Západní Sahara

Zdroj: <http://www.lib.utexas.edu/maps/africa/westernsahara.jpg>

S Mauretánií podepsalo Polisario příměří již v roce 1979, poté následovalo mauretánské uznání SADR.²⁰ Válka s Marokem pokračovala do roku 1988, respektive do září 1991, kdy vstoupilo v platnost marocko-saharské příměří. V průběhu války odešla z okupovaných území drtivá většina původní populace. Nyní Saharawinci tvoří zhruba pouhých 20 procent z celkového počtu obyvatelstva žijícího na Západní Sahaře, zbytek lidí žije v utečeneckých táborech. Nejvíce Saharawinců (přibližně 165 tisíc) se nachází ve čtyřech pouštních táborech poblíž Alžírského Tindufu. Většinu současných obyvatel Západní Sahary tvoří maročí kolóni a jejich potomci. Životní podmínky utečenců v táborech jsou velmi

²⁰ Změna mauretánské postoje k Sahaře vycházela zejména z proměny vnitropolitické scény. V roce 1977 byl státním převratem zbaven moci prezident Uld Dadá. Poté, co nová vláda uznala existenci SADR a vyjednala stažení svých jednotek a odevzdání teritoria do rukou Saharawinců, Hassan II. ihned zahájil invazi do původně Mauretánci okupovaných území (Bárbulo 2002: 320).

špatné a jejich zásobování je plně závislé na mezinárodní humanitární pomoci. Ovšem i přes tuto životní nouzi se zde Saharawincům podařilo vytvořit velmi dobrou administrativní strukturu a například úroveň alfabetizace je zde jednou z nejvyšších v celé Africe.²¹

Mírový plán a nezdařená referenda

Po patnácti letech války, v roce 1991, přijalo hnutí Polisario a marocká vláda Mírový plán připravený Organizací africké jednoty a převzatý OSN. Ve druhé polovině 90. let se tento plán rozšířil o další dvě dohody, Houstonské smlouvy a dohody z roku 1999. Předpokladem úspěšného vyřešení saharského problému bylo podle Mírového plánu splnění tří podmínek. V první řadě mělo být vyhlášeno příměří mezi oběma znesvářenými stranami; tato podmínka došla naplnění v roce 1991. Druhým uskutečněným závazkem byla příprava a vyslání mise OSN pro uskutečnění referenda na Západní Sahaře pod zkratkou MINURSO.²² Poslední závazný bod se týkal provedení referenda o sebeurčení Saharawinců, které se mělo konat v lednu 1992. První polovina 90. let však byla jednoznačně ve znamení marockých obstrukcí a snah zahrnout mezi potencionální voliče co nejvíce marockých kolónů. Důsledkem pak bylo neustálé odkládání lidového hlasování.

Identifikace voličů

Naprosto zásadním problémem se stala identifikace voličů tvořících elektorát pro plánovaný plebiscit. Voličská základna měla být odvozena ze španělského censu z roku 1974, který čítal 74 000 oprávněných voličů.²³ Maroko však usilovalo o inkorporaci 150 tisíců osob jako celku. Tito lidé s marockým občanstvím měli být údajně příslušníky příhraničních saharských kmenů (viz Barreñada b.d.). Tento návrh pochopitelně západosaharská strana odmítla a jednání se tak ocitla ve slepé uličce.²⁴ Další krok zpět byl učiněn na sklonku

²¹ U dospělých lidí žijících v uprchlických táborech se úroveň alfabetizace pohybuje kolem 75 procent. Zdroj: http://www.afrol.com/es/Paises/Sahara/perfil_pais.htm

²² Mandát mise MINURSO zahrnoval osm hlavních oblastí: 1) monitorování příměří; 2) ověřování redukce marockých jednotek na saharském teritoriu; 3) dohled nad omezováním počtu vojenských jednotek Maroka a Fronty Polisario v určených oblastech; 4) přijetí opatření ve spolupráci s oběma stranami k zajištění propuštění všech západosaharských politických vězňů a zadržovaných; 5) dohled nad výměnou válečných zajatců; 6) implementace repatričního programu; 7) identifikace a registrace způsobilých voličů; 8) organizace a zajištění provedení svobodného referenda a vyhlášení jeho výsledků. Zdroj: <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/minurso/mandate.html>

²³ Tato voličská základna měla být rozšířena o ty osoby, které mohly předložit španělské dokumenty dokazující příslušnost osoby k saharskému teritoriu, případně obyvatelé mohli předložit svědectví druhé osoby tzn. představených jednotlivých kmenů či kmenových frakcí, takzvaných *chiuj* (Barreñada b.d.).

²⁴ V polovině 90. let sílilo ze strany některých frakcí Polisaria volání po obnovení války.

funkčního období předsedy OSN Butruse Butruse Ghálího v květnu 1996, kdy byly z rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN zcela pozastaveny práce na identifikaci voličů a došlo k redukci kontingentu MINURSA. To vše hrálo do karet Maroku, kterému bylo sice znemožněno vykonat zmanipulovaný plebiscit pod dohledem OSN, ale na druhou stranu udržení *statu quo* bylo pro alavitské království více než přijatelným řešením.

Houstonské mírové smlouvy

Po nástupu Kofi Annana do čela OSN byl jmenován speciálním vyslancem pro otázku Západní Sahary bývalý americký ministr zahraničí James Baker, za jehož přispění a díky souhře dalších mezinárodních a marockých vnitropolitických faktorů²⁵ byly v roce 1997 mezi oběma znesvářenými stranami vyjednány nové, tzv. Houstonské smlouvy. Tyto dohody opět potvrdily, že základem referenda o sebeurčení Saharawinců má být španělský census z roku 1974 doplněný na základě individuálního prozkoumání identifikace dalších 100 000 osob, které marocká strana označila za Saharawince. Houstonské smlouvy dále stanovily, že po ukončení identifikace voličů začne přechodné období, ve kterém bude marockou správu vykonávat OSN a umožní tak realizaci svobodného plebiscitu. Smlouvy také řešily otázky týkající se repatriace uprchlíků, kodexu chování nepřátelých stran v průběhu referenda, propuštění a návratu politických a válečných vězňů.²⁶

Datum referenda bylo určeno na 7. prosince 1998, ovšem ani tento termín nebyl dodržen. Maroko opět cíleně kladlo překážky a uplatňovalo taktiku prodlužování identifikačního procesu. Výsledkem bylo nové kolo jednání a uzavření smlouvy v roce 1999, která doplňovala dvě předcházející mírové dohody z roku 1991 a 1997. V lednu 2000 byl zveřejněn provizorní seznam voličů, jenž se jen málo lišil od původního španělského censu z roku 1974. Identifikační komise OSN napočítaly na 86 386 oprávněných voličů z celkových

²⁵ Mezi tyto faktory je třeba zařadit marockou ekonomickou krizi a obtížnou politickou tranzici. Taktéž USA výrazně volaly po stabilizaci maghrebského regionu, která je nemyslitelná bez vyřešení saharského problému. Vnější impulsem byla změna na postu generálního tajemníka OSN, do čela byl zvolen Kofi Annan.

²⁶ Bylo odhadováno, že v roce 1997 se nacházelo 1 900 marockých vězňů na území kontrolovaném Polisariem a zhruba 200 Saharawinců v marockých věznicích. V roce 2000 podle údajů Červeného kříže bylo stále drženo v zajetí kolem 1480 Maročanů, z nichž bylo zhruba 840 vězněno déle než dvacet let. V následujících letech docházelo k časté vzájemné výměně i jednostranné repatriaci vězňů. V roce 2003 propustilo Polisario celkem 634 Maročanů. V lednu 2004 pak Maroko dalo svobodu dvanácti významným politickým vězňům, mezi nimiž byl i Ali Salem Tamek, jeden ze symbolů boje za saharská práva. Ze strany Polisaria došlo k rozhodnutí o velkém propuštění 100 válečných vězňů 13. února 2004. Podle zdrojů Fronty Polisario bylo celkově propuštěno již 1 743 Maročanů zatímco Maroko vězní stále 150 bojovníků Polisaria a více než 500 saharských civilistů je pohřešováno. Zdroj: <http://www.spsrasd.info/sps-s130204.html>

198 469 uchazečů o statut voliče.²⁷ Poté, co komise odmítly zanést desetitisíce údajných Saharawinců do voličských seznamů, Maroko znovu zcela zablokovalo možnost realizace referenda, které by s jistotou skončilo prohrou království.

Rada bezpečnosti OSN následně prohlásila pozastavení přípravy referenda ohlášeného na červen 2000. OSN ani v této situaci nevyvinula žádný nátlak na Maroko, které bylo vázáno rezolucemi Rady bezpečnosti 658, 690, 735 a 1133, jež nařizovaly plnou spolupráci obou stran při realizaci Mírového plánu. V únoru 2000 bylo úsilí o dekolonizaci Západní Sahary zpochybněno dalším faktorem, když generální sekretář OSN ve své zprávě připustil možnost, že v případě konání referenda a odmítnutí jeho výsledků jednou stranou (rozumějme Marokem) není možné takový výsledek plebiscitu přijmout ani jeho uznání silově vynutit.²⁸ Tímto byl opuštěn deset let vyjednávaný Mírový plán spojený s ideou plebiscitu a byla otevřena možnost hledání tzv. třetí cesty. Maroko, již pod vedením nového krále Mohameda VI., vyjádřilo záměr vyjednávat přímo s hnutím Polisario o poskytnutí určité autonomie, ale uspořádání plebiscitu nadále odmítalo.

Třetí cesta

Možnost „třetí cesty“ byla otevřena v roce 2000, kdy se po sérii neúspěšných jednání mezi Marokem a Polisariem Kofi Annan vyjádřil, že ani jedna ze stran neprokázala ochotu upustit od postoje „vítěz bere vše“. Podle názoru Annana byla hra s nulovým součtem, nabízející pouze integraci či nezávislost, již vyčerpána. Proto se Kofi Annan a James Baker, s podporou USA, Francie a Velké Británie, vyjádřili pro hledání nové možnosti, která nebude založena ani na integraci Sahary ani na její nezávislosti. Do hry tedy přibyl nový návrh – autonomie Západní Sahary v rámci Maroka. Velmi důležitým faktem bylo, že také Alžírsko v roce 2001, po schůzce svého prezidenta Abdelazize Boutefliky s Jamesem Bakerem, ujistilo USA, že nemá nic proti „třetí cestě“.²⁹ Na základě marockého návrhu byla předložena tzv. Rámcová smlouva, známá též pod názvem První Bakerův plán, navrhuující pro Západní Saharu velmi slabou autonomii.

²⁷ Viz Report of the Secretary-General on the situation concerning Western Sahara. Security Council, S/2000/131, 17 February 2000.

²⁸ Takové vyjádření je v protikladu s článkem VII Charty OSN, který připouští použití síly v případě potřeby vynucení výsledků lidového hlasování (Ruiz Miguel 2003: 8).

²⁹ Bouteflikovo prohlášení vyvolalo vlnu nevole v alžírském nezávislém tisku, který požadoval, aby Bouteflika jednoznačně podpořil právo Saharawinců na sebeurčení (Zoubir, Beabdallah-Gambier 2003: 3).

První Bakerův plán

V roce 2001 byla vypracována definitivní verze prvního plánu Jamese Bakera, který *de facto* znamenal potvrzení mezinárodní rezignace na uspořádání plebiscitu a navrhl vytvoření saharské autonomie.³⁰ Hlavním bodem Bakerova plánu bylo vytvoření přechodné saharské autonomie s právy na samostatné rozhodování v otázkách vlastního rozpočtu, daní, vnitřní bezpečnosti, vzdělání, kultury, přírodních zdrojů a rybolovu. Závislou měla být Sahara na Maroku v oblasti národní bezpečnosti, obrany a v zahraničních záležitostech včetně uzavírání mezinárodních mluv. Kromě toho Západní Sahara měla převzít marockou vlajku, měnu, cla a poštovní a telekomunikační systém (Security Council Report S/2001/613).

První Bakerův plán předpokládal konání voleb do národního shromáždění a vytvoření autonomní vlády. Všechny zákony přijaté shromážděním, tak jako všechna rozhodnutí saharských soudů, musela respektovat a být v souladu s ústavou marockého království (Security Council Report S/2001/613). Takováto autonomie měla fungovat pět let a po vypršení této lhůty bylo naplánováno referendum, které by bylo v podstatě pouhým potvrzením saharské příslušnosti k marockému státu. Právo volit měli mít kromě voličů zaregistrovaných na seznamech MINURSA i Maročané žijící na teritoriu Sahary déle než jeden rok. Jinými slovy Maroko bylo ochotno přistoupit na konání plebiscitu, pokud by se Západní Sahara stala marockou. Mnozí pozorovatelé soudili, že Bakerův návrh měl zaručit a ochránit zájmy dvou hlavních marockých spojenců, Francie a USA.³¹ První Bakerův plán byl nepřijatelný nejen pro Polisario a Alžírsko, ale i pro Radu bezpečnosti OSN, která rezolucí 1429 vyjádřila podporu jen takovým řešením, která respektují princip sebeurčení Saharawinců (Security Council S/RES/1429).

Situace se odmítnutím Bakerova plánu opět zablokovala. Východiskem z krize se měly stát zcela nové návrhy řešení sporu. První návrh nabízel přímou správu OSN a druhý počítal s rozdělením teritoria Západní Sahary. Idea přímé správy OSN vzešla z reakce Alžírsko na první Bakerův plán. Návrh předpokládal, že OSN bude garantovat přímou správu v přechodném období před vykonáním plebiscitu. Tato myšlenka však byla bez většího vysvětlení odmítnuta Radou bezpečnosti (Ruiz Miguel 2003: 12).

³⁰ Na jedenáctém sjezdu Polisaria jeden ze základajících členů Fronty Mahyub Saleh k stávajícímu stavu prohlásil: „*Současná situace, která není ani válkou ani mírem je smrtelně nebezpečná pro náš lid... pro nás by byla autonomie sebevraždou...*“ Zdroj: <http://boards1.melodysoft.com/app?ID=asps80&msg=5577>

³¹ V říjnu 2001 Maroko podepsalo dvě smlouvy s naftařskými společnostmi, americkou Kerr-McGee, která získala koncese na průzkum 110 000 km² na severu Západní Sahary a francouzskou TotalFinaElf, jež získala 115 tisíc km² na jihu Sahary. Touto smlouvou Maroko rozdělilo téměř celé teritorium Západní Sahary.

Nápad rozdělit Západní Saharu vzešel od Kofi Annana a Jamese Bakera v roce 2002. Tento plán na jedné straně nabízel pro každého něco, na druhé straně byl z mnoha důvodů neakceptovatelný. Z hlediska Západní Sahary by Saharawinci pravděpodobně přišli o řadu strategicky i kulturně důležitých oblastí a měst. Polisario by muselo odevzdat území, která momentálně kontroluje, tzn. oblasti na východ od *bermů*, a přišlo by také o hranice s Alžírskem. Fronta by nejspíše musela opustit i některá symbolicky významná města jako je například Bir Lehlú, ve kterém došlo k založení Polisaria a je dočasným hlavním městem osvobozené části území Sahary (Ruiz Miguel 2003: 12–13). Velmi složitá by také byla jednání o oblastech bohatých na minerální zdroje. Nakonec se tento návrh ukázal jako oboustranně nepřijatelný, neboť ani Maroko nechtělo akceptovat „ztrátu“ části území, které považuje za své.

Druhý Bakerův plán aneb Mírový plán pro autodeterminaci lidu Západní Sahary

V červnu 2003 představil James Baker upravenou verzi svého prvního plánu. Tento návrh je v podstatě opakováním tzv. třetí cesty, ale obsahuje několik změn, jež zajistily podporu ze strany Alžírsko, které k témuž postoji přimělo i Frontu Polisario. Stupeň autonomie v pětiletém přechodném období je zesílen a zahrnuje lepší garance proti marockému vměšování. Rozdělení kompetencí mezi saharskou správou a marockou autoritou odpovídá prvnímu plánu, ovšem všechny zákony a nařízení saharské správy se již nemusí řídit marockou ústavou, nýbrž mezinárodně uznávanými standardy lidských práv (Security Council S/2003/565). Po uplynutí tranzitivní etapy mají voliči v rámci lidového hlasování právo volit mezi nezávislostí, připojením k Maroku či autonomií v rámci Marockého království.

V přechodném období má právo na hlasování o správě náležet pouze Saharawincům. Ovšem po vypršení pětileté tranzitivní fáze by do elektorátu pro referendum měli být zahrnuti nejen voliči zaregistrovaní misí MINURSO, ale také saharští utečenci žijící v uprchlických táborech v okolních zemích, a dále i Maročané, kteří souvisle pobývají na území Sahary od 30. prosince 1999. Po sečtení všech tří listin obsahujících oprávněné voliče (dle druhého Bakerova plánu) je možné dojít k následujícímu výsledku. K referendu je doposud kvalifikováno dohromady na 189 000 lidí, z nichž zhruba 86 000 představují Saharawinci (45 %) a 103 000 Maročané (55 %) (Ruiz Miguel 2003: 17). Na první pohled by měl poměr elektorátu vyhovovat marocké straně, jenže Maroko se velmi obává toho, že mnoho uprchlíků

disponujících volebním právem není zapsáno na sčítací listině OSN, což by mohlo zcela zvrátit dosavadní poměr voličů.

Další dvě problematické otázky spojené s plebiscitem se týkají mezinárodního práva. Takto navržené referendum je totiž v rozporu se závěrem Haagského mezinárodního tribunálu, jenž umožňuje rozhodovat o budoucnosti teritoria jen původnímu obyvatelstvu. Druhé porušení práva se týká článku 49 Ženevské konvence o ochraně civilních osob v době války, který mimo jiné praví, že „*okupační mocnost nesmí zavléct či přemísťovat části svého civilního obyvatelstva na okupované teritorium.*“³²

Ačkoliv se Bakerův plán zdá příznivější pro Maroko, bylo to naopak Polisario, které ho akceptovalo a dostalo se tak blíže k USA, jež druhý Bakerův plán plně podporují. Zástupce Polisaria na půdě OSN Ahmed Boukhari otevřeně přiznal, že nový návrh je pro Saharawince velmi riskantní. Nicméně Boukhari dodal: „*Jsmo ve slabší pozici, tudíž po nás stále budou chtít kompromisy bez ohledu na právo*“ (Williams, Zunes 2003: 3). Důvodem přijetí druhého Bakerova plánu Frontou Polisario byla zřejmě výrazná podpora plánu ze strany USA a také úvaha o tom, že Maroko plán nepřijme a Polisario i Alžírsko tak získají vyšší kredit na mezinárodním poli. Rovněž Rada bezpečnosti, i přes odpor Francie, vyslovila svou rezolucí 1495 plnou podporu Bakerovu druhému plánu (Security Council S/RES/1495). Maroko při vyjednávání o tomto návrhu na půdě OSN přeci jen dosáhlo dílčího úspěchu, neboť rezoluce 1495 cituje kapitolu VI Charty OSN pojednávající o mírovém urovnávání sporů a nikoliv kapitolu VII, která umožňuje silové vynucení rozhodnutí Rady bezpečnosti.

Maroko vytrvale odmítá Bakerův plán v současné podobě. Důvody odporu monarchie lze hledat jak v souvislostech mezinárodních, tak interních. Na mezinárodní scéně došlo v době irácké krize ke sblížení USA se Španělskem³³ a k naprostému rozkolu ve vztazích USA a Francie. Proti sobě tak byli postaveni dva hlavní podporovatelé marocké politiky. Ovšem podstatnější než mezinárodní politika je domácí marocká scéna. Po nástupu Mohameda VI. na trůn (1999) se v Maroku rozpoutala ekonomická, sociální a politická krize. V takovéto situaci by ztráta Západní Sahary mohla být chápána jako slabost dynastie a celého režimu. Další „hrozbou“ druhého Bakerova plánu je zavedení zcela demokratického a decentralizovaného systému v období pětileté tranzice, což by mohlo vést k aktivizaci demokraticky smýšlejících marockých politiků.

³² Původní znění viz UNHCR, Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War UNHCR. Plné znění konvence lze nalézt na <http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/92.htm>

³³ Toto sblížení trvalo do španělských parlamentních voleb konaných v polovině března 2004, kdy se k moci dostala Španělská socialistická a dělnická strana (PSOE).

Marocká monarchie vytrvale odmítá připustit možnost sebeurčení Sahrawinců a prosazuje akceptování prvního Bakerova plánu, který Západní Sahaře určuje omezený autonomní statut v rámci Maroka. V lednu a v září 2004 Maroko vydalo prohlášení, ve kterých potvrdilo svůj odmítavý postoj k možné nezávislosti Sahary a požadovalo jako podmínku pro přijetí plánu zrušení této možnosti při lidovém plebiscitu (Canales 2004). OSN si je vědomo důsledků, jaké může ztroskotání Bakerova plánu přinést a snaží se přimět Maroko, aby tento plán schválený Radou bezpečnosti akceptovalo. Proto na základě rezoluce 1570 Rady bezpečnosti z 28. října 2004 byl prodloužen mandát MINURSA³⁴ do 30. dubna 2005.

Postoj USA a Francie

Maroko se ve své politice vůči Západní Sahaře od počátku mohlo opírat o dva významné spojence, Francii a Spojené státy americké. Obě země významně podporovaly Maroko hospodářsky, diplomaticky i vojensky. Maroko a USA pojí dlouhodobé přátelství již od roku 1787.³⁵ O kvalitě vzájemných vztahů vypovídá i fakt, že z arabských či afrických zemí pouze Egypt obdržel od USA (od roku 1950) větší finanční pomoc než Maroko.³⁶ V období studené války byla pro Spojené státy pochopitelně daleko přijatelnější Západní Sahara pod kontrolou konsolidované a prozápadně orientované marocké monarchie, než Sahara pod vládou levicového Polisaria sblíženého s alžírským a libyjským režimem. Pro Američany má Maroko velký význam i z hlediska geopolitického, jeho pozice je zásadní pro kontrolu Středomoří. Z této premisy vychází americký zájem na udržení stabilní marocké monarchie. Maroko je také bohaté na minerální zdroje a zároveň kontroluje bohaté zdroje Západní Sahary (fosfáty, ropa, uran).

Marocký premiér Driss Jettou při své návštěvě USA v lednu 2004 pronesl na půdě Centra pro strategická a mezinárodní studia řeč, v níž zmínil tradici americko-marockého přátelství,³⁷ a popsal také aktuální postoj Maroka vůči Západní Sahaře: *„Marocká Sahara je geograficky, historicky i kulturně provincií Maroka. Toto zaručuje oddanost všech Maročanů*

³⁴ Náklady na tuto třináctým rokem (1991–2004) probíhající misi OSN se pohybují kolem 560 milionů euro.

³⁵ Jedná se o nejdelší bilaterální neporušenou mírovou smlouvu, kterou Spojené státy ve své historii podepsaly (Zunes 1998: 1).

³⁶ Od počátku války v Západní Sahaře obdrželo Maroko více než jednu pětinu z celkové sumy americké pomoci africkému kontinentu, čítající 1 miliardu USD vojenské pomoci a 1,3 miliardy USD ekonomické pomoci (Zunes 1998: 1).

³⁷ *„Naše přátelství bylo započato jednou z nejstarších mírových smluv, která je doposud v platnosti. Jednalo se o Smlouvu z Marrákeše podepsanou v červnu 1786 králem Mohamedem III a prezidentem Georgem Washingtonem. Byla to první smlouva mezi Spojenými státy a arabským, muslimským či africkým státem. Maroko bylo první zemí, které uznalo nezávislost Spojených států amerických.“* (Jettou 2004).

ochraňovat naši teritoriální integritu. Hledáme proto mírové, konsensuální a konečné řešení pro saharskou otázku, tedy takové řešení, které zachovává národní jednotu a teritoriální integritu“ (Jettou 2004). Na druhou stranu je třeba vzít v potaz, že Maroko není jedinou maghrebskou zemí, kde má USA výrazné zájmy. V posledních letech se zlepšily zejména vztahy Spojených států s Alžírskem, které stojí v západosaharském konfliktu proti Maroku. Americký zájem na nákupu alžírského plynu se tak spolu s pozitivním postojem Polisaria a Alžírska vůči Bakerovu plánu podílí na zlepšování vztahů USA vůči Sahaře.

Americký postoj v otázce Západní Sahary se v posledních letech výrazně zaktivizoval.³⁸ Clintonova i Bushova administrativa začala větší měrou vyvíjet tlak na konečné vyřešení problému,³⁹ což souviselo zejména s angažováním Jamese Bakera v roli osobního vyslance Kofi Annana pro otázku Západní Sahary. Obecně lze konstatovat, že je nepochybným americkým zájmem vyřešit tento konflikt a stabilizovat Maghreb, neboť jedině za takovýchto podmínek bude možné získávat strategické suroviny z tohoto regionu. Realitou ovšem zůstává, že mnohé americké i francouzské firmy podepisují s Marokem hospodářské smlouvy týkající se přírodních zdrojů Západní Sahary, čímž *de facto* akceptují svrchovanost Maroka nad Západní Saharou.

Francii váží k oblasti Maghrebu mnohé strategické, ekonomické⁴⁰ a kulturní vazby, které určují její politiku v této části světa. Pomoc Francie byla vždy zásadní pro udržení marocké anexe Západní Sahary, a to jak v oblasti politické, tak v oblasti vojenské. Francie, kromě finanční pomoci a dodávek zbraní Maroku, po celou dobu konfliktu vyvíjela silný nátlak na půdě OSN ve prospěch Maroka.

Zpočátku konfliktu se zdálo, že Francie bude akceptovat marockou oficiální tezi považující západosaharsko-marocký konflikt za bilaterální alžírsko-marocký spor, nikoliv tedy za dekolonizační boj Saharawinců.⁴¹ Nakonec však prezident Giscard d'Estaing, i přes výrazný nesouhlas části francouzské pravice, v roce 1979 prohlásil, že konflikt je problémem

³⁸ Tato změna postoje USA mohla být také odrazem proměny samotného Polisaria, které přijalo demokratickou ústavu formulovanou v termínech přijatelných pro USA; taktéž se Polisario vyjádřilo pro zavedení volného trhu.

³⁹ V roce 2001 američtí senátoři Edward Kennedy, Patrick Leahy a John Kerry zaslali ministru zahraničí Colinu Powellovi dopis, v němž vyjadřují své znepokojení a přesvědčení, že by OSN mělo opustit myšlenku referenda a podpořit řešení, jenž navrhuje integraci Západní Sahary do marockého království i proti vůli Saharawinců (Zoubir, Beabdallah-Gambier 2003: 3–4). Dopis opačného charakteru kongresmanů Donalda M. Payna a Josepha R. Pittse Georgi W. Bushovi lze nalézt na <http://www.wsahara.net/2001/uscong061901.html>

⁴⁰ V roce 2002 téměř jedna třetina marockého vývozu v hodnotě 2 600 000 euro směřovala do Francie. Dovoz Francie do Maroka pak v témže roce reprezentoval 20 % celkového marockého dovozu v hodnotě 2 500 000 euro. Zdroj: http://www.libertaddigital.com:83/php3/noticia.php3?fecha_edi_on=2003-10-10&num_edi_on=1244&cpn=1276203774&seccion=MUN_D

⁴¹ Francie své odmítavé stanovisko k právu na sebeurčení Saharawinců odmítala s odůvodněním, že si nepřeje vytvoření států, které by měly méně než 100 000 obyvatel. Vznikem těchto mikro států by podle Francie mohlo dojít k balkanizaci oblasti.

dekolonizace a uznal právo Saharawinců na sebeurčení. Nástup Mitteranda k moci sice umožnil založení pobočky Polisaria v Paříži, nicméně Francie stále blokovala rezoluce Rady bezpečnosti požadující přímá jednání mezi zástupci Polisaria a Maroka a vykonání referenda. Francie také nadále zůstávala hlavním zásobitelem zbraní v této válce. Nástup Chiracovy éry opět posílil roli Maroka jako nejdůležitějšího partnera Francie v oblasti Maghrebu.⁴² Přestože byla francouzská podpora Maroka vždy velmi silná, na mezinárodní úrovni si francouzští politici nikdy otevřeně nedovolili uznat suverenitu alavitského království nad Západní Saharou. V 90. letech několik vrcholných představitelů Francie dokonce navštívilo okupované území Západní Sahary.⁴³

Francouzská oficiální „neutralita“ byla tedy zcela pod vlivem promarocké politiky. V dnešní době je vztah obou zemí nejlépe demonstrován přátelstvím mezi prezidentem Jacquesem Chiracem a králem Mohamedem VI., stejně jako faktem, že ve Francii neexistuje v celém politickém spektru silnější lobby za uznání nezávislého státu Saharawinců. Hlavní obavou francouzských politiků je možnost, že by Západní Sahara mohla destabilizovat křehký maghrebský region, který Francie považuje za svůj vitální zájem z hlediska ekonomického i politického.

Ani francouzské veřejné mínění není příliš interesováno bojem Saharawinců za sebeurčení. Ve Francii společnost tuto problematiku víceméně ignoruje a prosaharské skupiny jsou spíše marginálního charakteru. Na druhé straně Francie poskytuje velkou pomoc utečeneckým táborům v oblasti alžírského Tindufu. Opakem přístupu francouzské veřejnosti je například postoj španělské občanské společnosti, která se řadí mezi velké zastánce saharských snah o nezávislost.⁴⁴ V Andalusii se dokonce konalo symbolické lidové referendum na podporu práva Saharawinců na sebeurčení, což přispělo ke spuštění dvojstranné krize započaté odvoláním marockého ambasadora z Madridu v říjnu 2001.⁴⁵

⁴² Při Chiracově návštěvě Maroka počátkem prosince 2001 podpořil francouzský prezident marocké nároky na Západní Saharu. O Sahaře se vyjádřil jako o „jižních provinciích Maroka“. Chiracova další návštěva proběhla v říjnu 2003 za účelem podpory marockého odmítavého stanoviska vůči druhému Bakerovu plánu. Při této příležitosti francouzský prezident pro marockou tiskovou agenturu MAP prohlásil: „*Francie si velmi přeje vyřešení tohoto konfliktu, který představuje brzdu vytvoření spojeného Maghrebu. Jsme pro politické, realistické a trvalé řešení... které bude plně brát v potaz zájmy Maroka a regionální stabilitu.*“ Zdroj: http://www.libertaddigital.com:83/php3/noticia.php3?fecha_edi_on=2003-10-10&num_edi_on=1244&cpn=1276203774&seccion=MUN_D

⁴³ Byl to jednak ministr vnitra Charles Pasqua v roce 1993, dále delegace francouzského senátu v roce 1996. Po návštěvě předseda francouzského senátu v Rabatu prohlásil: „*Jsme zcela na vaší straně v otázce Západní Sahary*“ (Vaquer i Fanés 2003: 8).

⁴⁴ Ve Španělsku existuje zhruba 180 spolků a asociací na podporu saharského lidu (Bárbulo 2002: 34).

⁴⁵ Krize měla více příčin, mezi něž můžeme počítat i obtížné vyjednávání o rybolovu v marockých vodách, problémy s marockou ilegální imigrací, španělskou kritiku zpomalení reformy po nástupu Mohameda VI. a otázku Ceuty a Melilly. Novou dimenzi pak konflikt mezi Španělskem a Marokem získal po marockém obsazení

Kdo najde klíč k řešení

Problém dekolonizace Západní Sahary zůstává již třicet let nevyřešen a stal se symbolem neschopnosti mezinárodního společenství a světových mocností, které nedokázaly zajistit Saharawincům základní právo každého národa, právo na sebeurčení. Smutnou realitou počátku 21. století zůstává fakt, že západosaharský plebiscit byl již dvanáctkrát odložen a ani pohled do nejbližší budoucnosti neposkytuje příliš optimismu. Z hlediska mezinárodního práva si lze jen stěží vysvětlit tolikrát zmařené referendum a dlouholetou mezinárodní nemožnost. Západní Sahara se stala hracím polem, na kterém mocnosti táhnou podle svých národních zájmů bez ohledů na právo. Některé státy, jako například Francie, zcela otevřeně vystupují na straně Maroka a prezident Jacques Chirac hovoří bez obalu o Západní Sahaře jako o „jižních provinciích Maroka“. Dalším klíčovým hráčem jsou Spojené státy, které jsou vedeny snahou tento konflikt co nejrychleji a za jakoukoliv cenu urovnat tak, aby přestala hrozit destabilizace maghrebského regionu.

Dvojaká politika Španělska

Z historického hlediska je nejvýznamnějším aktérem Španělsko, jemuž je často vytýkáno, že nezaujalo stejně aktivní postoj jako Portugalsko v případě Východního Timoru. Portugalsko od počátku indonéské okupace podávalo Východotimořanům pomocnou ruku a výrazně přispělo ke konání svobodného referenda, které otevřelo cestu k nezávislosti Východního Timoru. Španělsko je však vzhledem ke svým teritoriálním problémům s Marokem v odlišné pozici než bylo Portugalsko ve vztahu k Indonésii. Západní Sahara je spolu s Gibraltarem, Ceutou a Melillou jednou ze tří delikátních otázek španělské zahraniční politiky. Španělští politici jsou ve svých rozhodnutích týkajících se Západní Sahary limitováni zejména snahou udržet na dobré úrovni vztahy se svým klíčovým partnerem – Marokem. Zejména marocké nároky na Ceutu, Melillu a další menší španělské državy v severní Africe vytvářejí značný nátlak na postoje Španělska.

Španělsko sice již v roce 1975 uznalo Polisario jako legitimního představitele saharského lidu, ale jeho postoj byl v průběhu sporu charakteristický nezaujímáním jakýchkoliv stanovisek, které by mohly narušit bilaterální vztahy s Marokem. Nicméně účast

neobydleného ostrůvku Perejil v červenci 2002. Tyto spor byly urovnány až v únoru 2003, kdy obě země vyslaly zpět své velvyslance.

španělských představitelů byla v procesu urovnání konfliktu považována za důležitou a byla vyžadována především ze strany Polisaria. Představitelé Fronty si zejména od nástupu socialistické administrativy ve Španělsku (1982) slibovali výraznější vystupování na obranu saharských práv. Socialisté však jednoznačně preferovali udržení co nejlepších vztahů s Marokem, mimo jiné i prostřednictvím masivní ekonomické pomoci a dodávek zbraní.⁴⁶ V roce 1991 byla podepsána Smlouva o přátelství, dobrém sousedství a spolupráci mezi Marokem a Španělskem.⁴⁷ Tato smlouva oficiálně posunula Maroko mezi nejvýznamnější zahraniční partnery Španělska.

Pasivita mezinárodních organizací

Ani postoje mezinárodních organizací nedodávají přílišného optimismu. V počátcích konfliktu se OSN spíše snažila vyhybat zodpovědnosti, ovšem na druhou stranu nikdy neuznala marockou svrchovanost nad Západní Saharou.⁴⁸ Jmenováním Jamese Bakera v roce 1997 osobním vyslancem Kofi Annana se aktivita OSN zvýšila, nicméně otázkou zůstává, jak účinná řešení jsou navrhována, a zda jsou vůbec v souladu s mezinárodním právem. Důkazem neefektivity mezinárodního společenství je, že za téměř třicet let trvání konfliktu nebylo ani jednou schopno přijmout nástroje podle kapitoly VII Charty OSN, které zahrnují závazné donucovací opatření k udržení či nastolení míru. Po letech intenzivního jednání a hledání oboustranně přijatelného řešení dal James Baker najevo osobní zklamání svou demisí v červnu 2004. Na jeho místo byl jmenován peruánský politik a diplomat Alvaro de Soto.⁴⁹

Organizace africké jednoty (OAJ), respektive Africká unie patří od počátku k zastáncům práva saharského lidu na sebeurčení a národní nezávislost. Postoj této organizace vychází z článku 2 Charty OAJ, který pojednává o boji za osvobození Afriky od všech forem kolonialismu.⁵⁰ OAJ se od počátku 80. let velmi aktivně zapojovala do snah o urovnání a

⁴⁶ Mezi lety 1977–1995 bylo Maroko na třetím místě, co se týká celkového objemu finanční pomoci (77 884 560 milionů peset), z této sumy bylo 18 411 000 milionů peset použito na nákup vojenského materiálu, který se uskutečňoval zejména v první polovině 80. let, kdy byla rozpoutána nejintenzivnější válečná kampaň Maroka proti Polisariu a byla započata výstavba obranných zdí (Ferrer Lloret 2002: 46).

⁴⁷ Tato smlouva vůbec nezmiňuje ani Madridské smlouvy z listopadu 1975, ani právo Saharawinců na sebeurčení. Obě strany se ale zavazují k striktnímu naplňování principů mezinárodního práva a cílů Charty OSN (Ferrer Lloret 2002: 49).

⁴⁸ V roce 1979 OSN přijala rezoluci 34/37, která potvrzuje právo Saharawinců na sebeurčení a označuje boj za tento cíl jako legitimní, požaduje stažení marockých jednotek a uznává hnutí Polisario jako reprezentanta lidu Západní Sahary. Question of Western Sahara. General Assembly, 34th Session, A/RES/34/37, 21 November 1979.

⁴⁹ Alvaro de Soto od roku 1999 do roku 2004 působil ve funkci zvláštního poradce generálního tajemníka OSN pro Kypr.

⁵⁰ Viz <http://www.africa-union.org/home/Welcome.htm>

vyřešení sporu. Organizace africké jednoty oficiálně přijala RASD za svého člena v roce 1984, což vyvolalo okamžitou reakci Maroka, které téhož roku na protest z této organizace vystoupilo. OAJ je také původním autorem Mírového plánu z roku 1991.

Ve většině států formujících Arabskou ligu vládnou konzervativní režimy, které diplomaticky i finančně podporují Maroko. Jejich promarocký postoj je zcela logický. Pokud by se Maroko muselo vzdát Západní Sahary, hrozila by destabilizace alavitské monarchie a v krajním případě i její pád, což by mohlo ohrozit ostatní arabské tradiční režimy. Oficiálně však žádná ze zemí Arabské ligy marockou anexi neuznala. Na druhé straně pět zemí ligy (Alžírsko, Lýbie, Mauretánie, Sýrie a Jemen) dokonce uznalo SADR jako nezávislý stát. Momentálně se v rámci Arabské ligy otázka Západní Sahary neprojednává z obavy, aby nedošlo k úplnému rozštěpení členských zemí.

Ani EU se příliš neangažuje v otázce Západní Sahary. Ve srovnání s aktivitou Unie v jiných sporech v oblasti Středomoří, jako je Kypr či izraelsko-palestinský konflikt, je její angažovanost na Sahaře zcela marginální. Hlavním důvodem této nečinnosti jsou rozdílné názory zejména mezi Francií a Španělskem, které neumožňují nalézt konsensuální postoj celé EU. Pro mnohé země Evropské unie jsou vztahy s Marokem důležité především z hlediska hospodářského a politického. Některé členské země EU však vytrvale patří mezi podpůrce Saharawinců a v OSN hlasují ve prospěch jejich práva na sebeurčení.⁵¹ Bezpochyby nejaktivnější institucí EU v otázce Západní Sahary je Evropský parlament, který projevuje svou autonomii a nezávislost na národních vládách. Naopak Evropská komise se snaží nebýt v této otázce vůbec angažována. EU se však vzhledem k nutnosti udržení hospodářských vztahů s Marokem nevyhnula některým obtížným dilematům. Jedna z ožehavých otázek se týkala vyjednávání smlouvy o rybolovu v roce 1988 mezi Unií a Marokem. Tato dohoda pojednávala o tradičně bohatém západosaharském pobřeží a EU se podpisem této smlouvy vystavila nebezpečí, že tímto jednáním *de facto* uznává suverenitu Maroka nad Saharou (Vaquer i Fanés 2003: 15). V současnosti je evropská humanitární agentura ECHO největším mezinárodním poskytovatelem humanitární pomoci pro uprchlické tábory na území Alžírsko a Mauretánie. Ovšem z hlediska politického není Evropská unie kvůli rozdílným postojům členských zemí schopná jakékoliv výraznější akce na podporu mezinárodního práva.

⁵¹ Mezi zastávce patří Irsko či Řecko a z novějších členů je to Švédsko, Finsko a Rakousko. Analýzu postoje EU a členských zemí k otázce Západní Sahary lze nalézt ve Vaquer i Fanés 2003: 9.

Závěr – nejisté perspektivy

Jaké jsou tedy perspektivy vývoje sporu, který je již třicet let hlavní překážkou spolupráce maghrebských zemí? Jen stěží se lze domnívat, že by postoupení Sahary Maroku přineslo tak očekávanou stabilitu regionu. Odevzdání Sahary alavitskému království by pravděpodobně ještě zhoršilo situaci v celé oblasti a nepřineslo by klid ani do vnitropolitických marockých poměrů. Ačkoliv obsazení Západní Sahary Hasanem II. mělo zajistit triumf v zahraniční politice, a tím utišit vzrůstající domácí problémy, lze pochybovat o tom, zda byl tento cíl naplněn. Jisté je to, že politika Hassana II. i Mohameda VI. akcelerovala vzájemné spory mezi regionálními mocnostmi, čímž přispěla k narušení rovnováhy celé maghrebské oblasti a determinovala na několik desetiletí marockou zahraniční politiku. Pokud by nyní Maroko získalo s mezinárodním posvěcením Západní Saharu, pravděpodobně by došlo díky uspokojení Maroka ze své úspěšné expanzivní politiky k vygradování jeho požadavků vůči Mauretánii, Španělsku⁵² a Alžírsku a idea Velkého Maroka⁵³ by nabyla nové dimenze.

V současné době je velmi nepravděpodobné, že by marocká strana přijala aktuální Bakerův návrh, neboť ten zaručuje v přechodném období saharské autonomie decentralizaci, demokracii a respektování lidských práv, což by mohlo výrazně destabilizovat domácí marockou politickou scénu. Lze tudíž předpokládat, že Maroko opět zvolí prodlužovací taktiku a bude se snažit zachovat *status quo*. Ne příliš pravděpodobná se jeví eventualita návratu k válce vzhledem k jasné technologické převaze Maroka⁵⁴ a obrovskému tlaku na představitele Polisaria ze strany Alžírsko, které rozhodně odmítá nové zažehnutí válečného konfliktu.

Mohamed VI. si je velmi dobře vědom potenciálních následků, které by hrozily jeho zemi v případě prohry saharského referenda. Ztrátou Západní Sahary by byly zcela promrhány velké finanční zdroje investované do získání a udržení saharského teritoria⁵⁵ a přišly by vniveč i všechny lidské oběti, které Maroko ve svém boji o kontrolu západosaharského teritoria obětovalo. To vše může vést k velké nestabilitě a v extrémním případě i ke svržení monarchie. Proto se Maroko bude snažit za každou cenu udržet Západní Saharu ve svých

⁵² V roce 2001 Maroko vystoupilo s požadavkem na uznání nároků na výsostné vody kolem Kanárských ostrovů s odůvodněním, že tento požadavek předchází budoucímu teritoriálnímu zájmu o celé Kanárské ostrovy, neboť toto souostroví vzniklo odpojením od marockého území (Ruiz Miguel b.d.: 1).

⁵³ Viz. pozn. č. 8.

⁵⁴ Maroko výrazně přezbrojilo a zmodernizovalo svoji armádu, například obnovilo své letectvo koupí dvaceti F-16. Takové armádě by Saharawinci nebyli schopni čelit (Ruiz Miguel b.d.: 2).

⁵⁵ Maroko utratilo miliardy dolarů na zásobování desítek tisíc vojenských jednotek umístěných podél obranných zdí a také na výstavbu a údržbu infrastruktury, čímž si neúspěšně snažili získat náklonnost zbývající saharské populace.

rukou, ať už v podobě integrovaného území či v rámci přijatelné tedy slabé autonomie. Zdá se, že jednou z mála šancí pro Saharawince by mohl být stupňovaný nátlak Spojených států na marockou monarchii, aby přistoupila na Bakerův plán. Pokud by se Mohamed VI. dostal pod ekonomický tlak USA, pak lze očekávat alespoň částečné ústupky Maroka, například v podobě akceptování důstojné autonomie Saharawinců. Realitou však zůstává, že nová Bushova administrativa má v současnosti zcela jiné priority a řešení dekolonizace Západní Sahary rozhodně nepatří do oblasti jejího přednostního zájmu. Ke snížení amerického zájmu přispěje bezpochyby i demise Jamese Bakera.

Článek původně vyšel v *Politologické revue*, roč. 11, 2005, č. 2, 40–61.

Prameny a literatura

Prameny

International Court of Justice 1975. Western Sahara: Advisory Opinion of 16 October 1975, <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/isasummary751016.htm>

Question of Western Sahara. General Assembly, 34th Session, A/RES/34/37, 21 November 1979.

Report of the Secretary-General on the situation concerning Western Sahara. Security Council, S/2000/131, 17 February 2000.

Security Council, S/2001/613, 20 June 2001.

Security Council, S/RES/1429, 30 July 2002.

Security Council, S/2003/565, Annex II, 5 May 2003.

Security Council S/RES/1495, 31 July 2003.

Security Council S/RES/1570, 28 October 2004.

UNHCR, Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War

UNHCR, <http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/92.htm>

Internetové zdroje

<http://boards1.melodysoft.com/app?ID=asps80&msg=5577>

<http://www.africa-union.org/home/Welcome.htm>

http://www.afrol.com/es/Paises/Sahara/perfil_pais.htm

<http://www.spsrasd.info/sps-e270104murhonte.html>

<http://www.spsrasd.info/sps-s130204.html>

<http://www.un.org/Depts/dpko/missions/minurso/mandate.html>

<http://www.wsahara.net/2001/uscong061901.html>

http://www.libertaddigital.com:83/php3/noticia.php3?fecha_edi_on=2003-10-10&num_edi_on=1244&cpn=1276203774&seccion=MUN_D

Literatura

Bárbulo, T. (2002) *La Historia Prohibida del Sáhara Español*. Barcelona: Destino.

Barreñada, I. (b.d.). *El Referéndum sobre el Sahara Occidental. El Plan de Arreglo para el Sahra Occidental, un Camino Sembrado de Obstáculos*,

<http://www.nodo50.org/csca/miscelanea/Sahara-6-01.doc>

Canales, P. (2004). *Rabat Aceptará el Plan Baker si Bush se „Olvida“ de la Independencia del Sahara. La Razón digital, 16 de Enero*, http://www.larazon.es/ediciones/anteriores/2004-01-16/noticias/noti_int05.htm

Ferrer Lloret, J. (2002). *La Aplicación del Principio de Autodeterminación de los Pueblos: Sahara Occidental y Timor Oriental*. Alicante: Universidad de Alicante.

Hrubý, F. (2003). *Poslední africká kolonie*. Literární noviny, 23. _ervna 2003, 6.

Jettou, D. (2004). *Adress by the R. H. Driss Jettou Prime Minister of Morocco before the Centre for Strategic and International Studies (CSIC)*, 8 January, www.csic.org/mideast/Moroccan_040108.pdf

Ruiz Miguel, C. (b.d.). *La Independencia del Sáhara: Única Solución para la Estabilidad del Maghreb*, http://sahara_opinions.site.voila.fr/CRM204.02.htm

Ruiz Miguel, C. (1995). *El Sahara Occidental y España: Historia, Política Derecho. Análisis Crítico de la Política Exterior Española*. Madrid: Dykinson.

Ruiz Miguel, C. (2001a). *El Conflicto del Sáhara Occidental. La Difícil Lucha por el Derecho*, <http://web.usc.es/~ruizmi/sdd.html>

Ruiz Miguel, C. (2001b). *El Sáhara Occidental en el Nuevo Orden Mundial*, <http://web.usc.es/~ruizmi/>

Ruiz Miguel, C. (2003). *El Largo Camino Jurídico y Político hacia el “Plan Baker II” : Estación de Término. Real Instituto Elcano de Estudios Internacionales y Estratégicos*, 10 de Octubre, <http://www.realinstitutoelcano.org/documentos/74.asp>

Vaquer i Fanés, J. (2003). *The European Union and Western Sahara*. Paper prepared for the ECPR Workshop on European Foreign Policy, Edinburgh 28th March – 2nd April 2003, London School of Economics and Political Science, www.wsahara.net/03/VaqueriFanes.pdf

Williams, I., Zunes, S. (2003). *Self Determination Struggle in the Western Sahara Continues to Challenge the UN*. Silver City, NM & Washington, DC: Foreign Policy in Focus,

September 2003, <http://www.fpif.org/papers/sahara2003.html>

Zoubir, Y. H., Beabdallah-Gambier, K. (2003). *Western Saharan Deadlock*. Middle East Report Online, Summer 2003, http://www.merip.org/mer/mer227/227_zoubir.html

Zunes, S. (1998). *Morocco and Western Sahara*. Foreign Policy in Focus, December 1998, <http://www.fpif.org/briefs/vol3/v3n42mor.html>